

De danske tofarvede Christian X frimærker 1918-1933

- en uddybning af årsagerne til udgivelsen

I kapitel xx omtalte vi tilblivelseshistorien for de tofarvede Christian X-frimærker i 1918. Der var imidlertid flere dunkle punkter, som vi ikke kunne besvare. Især det centrale spørgsmål, hvorfor man valgte at fremstille tofarvede udgaver af Chr. X typen og ikke fortsatte med ensfarvede.

Efter længere tids eftersøgning, bl.a. på grundlag af en bemærkning i Frimærkekontrollens protokol under fabrikation 114: „Om Prøvetryk se. Skr. 13/9-1918“, lykkedes det at finde frem til de manglende oplysninger i P & Ts hovedarkiv.

27 øres bølgeliniemærke

Som omtalt i N.F.Olsens: „Danmarks bogtrykte bølgeliniemærker“ forelå der i juli 1918 udkast til et 27 øres frimærke i rød farve i bølgelinieudgaven.

Postkontrollør Ræder forkastede 19.7.1918 de tre udkast, der forelå. Det var især 7-tallets udseende og placering, han var utilfreds med. Gravøren fik dog besked på at gøre mærket færdigt efter de fornødne rettelser. Da kontorchef Kern kom hjem fra ferie, besluttede han følgende:

”Saafremt intet uventet indtræffer, kan de nuværende Be-

holdninger af overtrykte Mærker antagelig være i c. 4 a 5 Maaneder. Thiele skal have c. 6 Uger til at gøre Trykpladerne i Stand. Det vil da nok være bedst at have det i Orden i god Tid, men selve Trykningen bør selvfølgelig ikke paabegyndes før Nødvendigheden forlanger det.“ (15.8.1918)

Han slutter notatet af med at anbefale, at det sidste udkast fra gravøren godkendes.

I princippet skulle det jo betyde, at man beordrer fremstillingen af nye trykplader til 27 øres bølgeliniemærket.

Der blev imidlertid vedtaget en ny postlov 28. september med en række ændringer i posttaksterne til følge. Disse nye takster satte sig allerede spor i slutningen af august måned 1918. I et skema dateret 27 /8 1918, foreslås, at 27 øres mærket skulle udkomme i Christian X-udgaven.

Tryk på farvet papir?

I Ræders skema er det værd at bemærke, at værdierne 25, 35, 50 og 80 øre, der hidtil er udkommet i bogtrykt udgave på hvidt papir i Christian X-udgaven, sammen med de nye værdier 27, 30 og 40 øre foreslås udgivet i Christian X-udgaven enten på farvet (gult) papir eller *”eventuelt hvis farvet Papir bliver for dyrt, tofarvet Tryk”*.

Det skal bemærkes, at man på dette tidspunkt overvejer også at udgive 80 øres mærket på farvet papir eller i tofarvet tryk.

Kern ytrer 28/8 2018, at på grund af de nye takster vil være nødvendigt at fremstille 7, 30 og måske 40 øres frimærker:

”Det vil som Følge heraf være nødvendigt af Farvebensyn at gaa over til et nyt System, hvorfor det foreslaas, at man straks gaar i Gang med de nødvendige Farveforsøg bestaaende dels i Forsøg med 2-farvet Tryk, dels med Farvetryk på farvet Papir.”

Thieles Bogtrykkeri får derfor 13.9.1918 følgende ordre (det var denne skrivelse, der var henvist til i Frimærkekontrollens protokol):

Eksempler på prøvetrykkene med 9blokke 80 øres mærker på forskelligt farvet papir. Jeg beklager den dårlige billedkvalitet, men illustrationer viser f.eks. hvordan tryk på blåt og gult papir vil komme til at se ud

"Til Brug ved Fremstilling af nye Frimærker skal man anmode Trykkeriet om, saa hurtigt som muligt, at ville lade fremstille Farveprøver, nemlig:

Prøver, Christian den X Type, Bogtryk, af Farver, som i saa høj Grad som muligt afviger fra de nu brugte Farver; man skal i saa Henseende henlede Opmærksomheden paa Orient-blaa, Chocolate- eller Mineralbrun, Lilla og Mørk Oliven;

Prøver af samme Type, men tofarvede, nemlig: Med ensfarvet Medaillon og forskellig farvet Ramme, med forskellig farvet Medaillon og ensfarvet Ramme og med forskellig farvet Medaillon og forskellig farvet Ramme.

Det til Prøverne nødvendige Papir vil kunne tages af Fabrikation Nr. 114.

Endvidere:

Prøver af samme Type, Tryk med forskellige Farver paa forskelligt farvet Papir."

I 1911 havde man gennemført nogle heldige forsøg med tryk på farvet papir. Det drejede sig dengang om 1 og 2 kr. Frederik VIII-udgaven. Sagen blev da afsluttet med, at tryk på gult papir blev anbefalet, men papirfabrikkerne krævede, at man aftog 1000 pund papir ad gangen, hvilket svarede til ca. 70.000 frimærkeark. Det mente man fra generaldirektoratet dengang var for meget at have liggende.

I 1918 er forholdene helt andre. Papirbehovet var blevet stort nok til, at man sagtens kunne aftage 1000 pund farvet papir ad gangen. Fabrikation 116 f.eks. omfatter alene 117.000 ark af de her omhandlede værdier: 25 - 50 øre; men de Forenede Papirfabrikker meddelte 20. september 1918, at man ikke kunne anbefale Generaldirektoratet at gå over til farvet papir:

"Sagen er nemlig den, at vort Farveforbrug derved forøges og da vi i Forvejen kun faar tildelt saa megen Farve, som vort normale Gennemsnitsforbrug berettiger os til, vil en Udvidelse paa dette Felt kunne bevirke, at vi før eller senere atter maa stoppe op, saaledes at vi ikke ind i Fremtiden tør garantere Levering, selv om vi i Øjeblikket har den fornødne Farve til at kunne fabrikere efter de foreslaaede Farveprøver (...)"

Generaldirektoratet besluttede derfor ikke at benytte farvet papir. Papirfabrikkernes problemer med at skaffe farvestof skyldtes de leveringsvanskeligheder, der var opstået under 1. verdenskrig, hvor varettransporten vanskeliggjordes, og hvor store dele af industrien i krigsførende og ikke-krigsførende lande blev rettet mod produktion til krigsformål. Mange varearter var også rationerede.

Thieles Bogtrykkeri fremstillede som svar på brevet af 13. september 1918 en række farveprøver. Det drejede sig både om forskellige ensfarvede mærker, men også tryk på farvet papir. Til det brug anvendte man en niblok af 80 øres mærket. Det i NFT 2/1987 omtalte farvetryk på 80 øre blev altså fremstillet i 1918 - og ikke i 1915, som man umiddelbart kunne tro. At man lige valgte 80 øres klicheer kunne bl.a. skyldes, at trykpladen til 80 øre bestod af 10 løse klicheer i modsætning til de andre værdier i samme udgave, hvor der var tale om klicheblokke på 25 eller 100.

Tofarvede udgaver

Det havde åbenbart ikke været muligt at finde ensfar-

vede prøvetryk, der egnede sig til de nye værdier. Tryk på farvet papir blev opgivet, tilbage var kun tofarvet tryk i bogtryk.

Forsøgene i 1911 havde drejet sig om tofarvet kobbertryk, og tofarvet kombineret kobbertryk/bogtryk. Men her var altså tale om tofarvet tryk i bogtryk. En fremstillingsmetode, som bl.a. også var anvendt til de tofarvede skilling-, cents- og øremærker 1870-1905.

Det fremgår af en intern skrivelse, at man 24. september havde besluttet sig i Generaldirektoratet for fremover at have følgende sortiment af frimærker:

Bølgelinie:

- 1 øre gul,
- 2 øre rød,
- 3 øre grå og
- 4 øre blå.

Kongehoved:

- 5 øre grøn,
- 7 øre gul,
- 10 øre rød,
- 12 øre oliven,
- 15 øre violet og
- 20 øre blå.

Kongehoved:

- 25 øre sort medaillon, brun ramme
- 27 øre sort medaillon, rød ramme
- 30 øre sort medaillon, grøn ramme
- 35 øre sort medaillon, gul ramme
- 40 øre sort medaillon, violet ramme
- 50 øre sort medaillon, rødilla ramme.

Højere værdier

1, 2 og 5 kr. som hidtil

"80 Øre udgaar efter Oplagets Forbrug".

Allerede 1.2.1902 blev det dog meddelt i Officielle Meddelelser., at 80 øres mærket ikke længere ville blive udsendt, selv om det ikke var opbrugt.

Endelig hedder det i skrivelsen af 24. september 1918:

"Eventuelle nye Værdier kan tages efter de andre foreliggende Prøver."

Dermed havde man skaffet sig ud af den kattepine der flere gange havde åbenbaret sig, når der skulle vælges farver til nye frimærkeudgivelser. Tofarvet tryk giver jo uendeligt mange flere muligheder end ensfarvet tryk. Det skulle da også vise sig, at så snart man vendte tilbage til ensfarvet tryk for de fleste værdiers vedkommende (i 1921), opstod problemerne med det samme:

Da 50 øre olivgrå udkom i efteråret 1921, forelå allerede på posthusene 8 øre grå Christian X. Disse to mærker blev forvekslet, og den olivgrå 50 øre måtte trækkes tilbage. Den blev erstattet af et sidste tryk af den tofarvede 50 øre (fabrikation 188-X), og blev først genudsendt, da 8 øre bølgelinie grå var udkommet.